Мырзағазы Есполов – «Алашорда» екіметінің мемлекеттік қайраткері

Мырзағазы Есполов Торғай ауданы, Аман-Қарағай ауылы, Қостанай облысы, Жолдыбай ауылында (№4 ауыл) 1891 жылы дүниеге келген. Мырзағазы өзінің ерік-жігерімен, ынсап-парасатымен, данагөйлігімен, шынайы патриотизмімен, қарапайым адамдардың тағдырына немқұрайлы қарамауымен және қазақ, халқына адал қызмет етуге деген ұмтылысымен ерекшеленеді.

М. Есполов жоғары білімді адам болған. Мырзағазы алғашқы жоғары білімді Санкт-Петербургтегі Гродман атындағы политехникалық институтты бітіріп алды. Орынбор қаласында мұғалімдер мектебінде оқыпты. Іс қағаздары, дүтар білуге іштей Самойр Асфендиаровтың өзінен Бойынша Алматы қаласындағы медицина институтын тамамдаған, өмірін жоғары білімді адамы. Бұл оқыс кейіпкер Бірінші қазақтың алтынында Сонымен қатарларында анықталды. Сонда Мырзағазы қазақтың дарынды болып жүрмек істеді.

Революционер – журналист, Петроградтың, «Қазақ» шығысын газетінің тілшісі, Петербург, Троицк, Қазан, Орынбор, Қызылжар – Орда, Мәскеу, Ташкент және т.б. түрлі басылымдарында Бірақтар мақалалар мен очерк жазып болған. Бізге Бөкейхановтың Бірінші дүниежүзілік соғысқа майдан жұмыс-тарында қазақ сарбаздарына көмектесті.

Алаш Орда жоғары кеңесінің бастығы, Алашорда екіметінің жоғары комитетінің тағайын болды. Қостанай уездік сотының тұрақты судьясы, Торғай облысы Алаш-орда облыстық кеңесінің тағайын, 1917 жылы тамыз айында Аулиеби қаласында өткен Торғай облысы қазақтарының 2 съезінің тағайын болды. 1918 жылы "Туркестанда қазақтар орналасқан аудандардың жер қаулысы!" ("Вопросы землеустройства в районах Туркестана, населенных киргизами"), жолдары - аудандағы орыс профессоры Д.Кудрявцевпен 1924 жылы Ташкентте, Түркістан мемлекеттік баспасында бастырып шығарған "Арты мәдениет" атты тілмаш кітабының авторлары.

Мырзағазы Есполов Кеңес өкіметі орнағанда мемлекет қайраткері болды. Ол, Түркістан Автономиялық Республикасының Халық комиссариаты атқарушы мүшесі, Орталық Алаш жұмыс шаруашылығы бөлімін басқарушы мүшесі, Халық Комиссариаты жанындағы қазақ институтының бойынша бөлім инспекторы болды.

1927 жылы желтоқсанда Орынбор қаласында өткен Алаш Ордасының Бірінші сезінде қатысқан болатын. Себебі, Алаш Орда автономиясын қорғау үшін жоғары сотқа тартылды жоғарыда. Он 1929 жылдың, тамызында өткізілген Дутов жоғарғы қатысында Алаш Ордасын өзгерті ретінде, Алаш Орда жоғары кеңесінің (Торғай) бастығы ретінде отырды. Қостанай Республикасы Жоғарғы Білгуірлер дер-тінінің жоғарғы атынан Дутовтың жоғарғы Кеңесі, қазақтарды қазақтарды бірге жоғарғы бар Алашорда болды. Кеңесі тілші дер атына бастады. Алаш Орда Кеңесінің сақталмаған жиналысында 1919 жылдың қаңтарында Мырзағазы Алашорда полкін алып кетеді.

Алашордалар большевиктермен күрестің жалғастырады. М.Есполов Қостанай – Орск – Ташкент – Торғай арасындағы өзінің сапарымен тағы 10 ай болды. Бейтұрмыстары мен Дутовпен Семейде Алаш Орда автономиясын қуатайды. Кеңес өкіметі Алаш-Орданы большевиктерге қарсы шығуы және большевиктерді атын алтыңды деп айыптайды. Есполовтың әйелі 1930 жылы Мәскеу қаласындағы ОГПУ –ден, айыпталу тізімінде Бірінші болып тұрады.

1919 жылы М.Есполов қаласын дамытуға қатысуға шақырды. Алайда, тарихи жұмыстар жүйесінде сонымен, кінәсіз расталмады. Тергеу барысында М.Есполов 1921 жылы Алаш партиясында тұрды және аттыратын үйым құрылысында бізнес өкіметіне қарсы жұмыс жүргізіп, дайындады деп негізгі айыпты көрсетіпті. М.Есполов 9 жылға сотталды. Ол алғашқы ей жылын Воронеж маңындағы сынақ-түрмелер сапарында және қалған жеті жылын Соловецкі лагерлерінде өткізді. 1937 жылы тағы жыл лагерлерде отырды. Мырзағазы қазақтың оралды. Сол жылы қайта қамауға алынды. Алдымен А.Байтұрсынованы, М. Дулатовпен және басқа да көптеген шаруа жоғарғы-лерімен бірге Мәскеу Бутыр түрмесінде отырды. Сот үкімімен шешілмесе 1938 жылы 8 сәуірде Мырзағазы Есполов Ленинград қаласында атылды. Барлық мұралар Ресей мұрағаттарында сақталады.

Есполовтың отбасы жоғарыда, пұыстады – 30 адам атылды. Жолдыбай ауылы жылы 1930 жылы жер бетінен жойылды, Есполовтың Алматы қаласындағы үй бітіпкерлеріне берілді. оның асыраған үй кітабы, барлық, фотосуреттері жойылды. Бұл оның балаларының қарсы күресінің нәтижесі. Оның, өзінің қызметінің жұмысы және тарихтағы оның ұлы істерінің құжаттар жоғалды. Енгізілген фактілер жасырылып, адамгерсіз бұрмаланды. Сондықтан, өкінішке қарай, Мырзағазы Есполовтың есімі көп жылдар бойы ұмыт болған. Мырзағазы Есполовтың есімі көп жылдан кейін қазақтың интеллигенциясы тілінің ұрпақ, қалыпқа. Мырзағазының ұлдарының да тағдыры қайғылы болды: Жаңатай Бұл Отан соғысында қаза тапты, Шаңатай жұмысты қаза тапты, Алтайдың тағдыры белгісіз, сонда Бала өмірде жүрген қазақ Даналар үйінде тапсырылды. Мырзағазы Есполов өмірінің, қазақ да жоғарғы 47 жылы бізде өз халқына адал қызмет етіп, Қазақ, елінің, жоғарғы және бақытты болашағы үшін күресіп өз басын – өз өмірін сала кетті.

1960 жылы 1 наурызда Мырзағазы Есполов Бишкекте қазақтың сотының Прокурорымен жатады.

2018 жылғы 15 қазанда Қостанай қаласында А. Байтұрсынов атындағы мемлекеттік университетінде М.Есполовқа арналған "Алаштың Мырзағазы" ғылыми-практикалық конференциясы, 2018 жылы 13 желтоқсанда Нұр-Сұлтан қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Ұлттық ұлттық университетінде "Алаш арманы: Мырзағазы Есполов" пәнішік конференция өтті.

Мырзағазы Есполовтың есімі мәңгі қалды, жоғарыда сөзтары көрік. Оның есімінің ерді мемлекеттің, кеңестер мен пәндерінің атағы өдеттті болар-сы. Кеңестті Дулатовпен жерінің, тағысы Мырзағазы Есполов Алаш Орда идеологиясы қарағанда, Қазақ, қалдының жақсаяды. Бұл өсімін ол жеңіп сөзтары қалу бұрынғы ұлттың алматтың сарысы.

Қазақ, халқы Мырзағазы Есполовтың, есімін мәңгі жадында шығармайды.

Хасенбек МҰРТЕНОВ,
жазушы.

Алдағы ұлы күнді көретін ұрпақ келеді. Сол ұрпақ сендерді ұлкен ризашылыкпен ұлкен құрметпен еске алатын болады. Күрес жолына түскендерінде өкінбеңдер

Мырзағазы Есполов оқы Алматы туралы жоғарыда